

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

ШПАК Інна Олександрівна

УДК 378.016:33

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ
ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН УНІВЕРСИТЕТІВ
ДО ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник — доктор педагогічних наук, професор
Попова Олена Володимирівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
професор кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Стрельников Віктор Юрійович,
Полтавський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського,
професор кафедри філософії та економіки освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент
Грень Лариса Миколаївна,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», доцент
кафедри педагогіки і психології управління
соціальними системами ім. акад. І. А. Зязюна.

Захист відбудеться 30 вересня 2020 року о 12.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди за адресою: вул. Алчевських, 29, ауд. 216, м. Харків, 61002.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди за адресою: вул. Валентинівська, 2, ауд. 214-В, м. Харків, 61168.

Автореферат розісланий «29» серпня 2020 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. П. Ткаченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Зміни в політичному, соціальному, культурному й економічному житті країни висувають нові вимоги до підготовки фахівців, конкурентоздатних на ринку праці в нових економічних умовах. Для вирішення цього завдання необхідним є підвищення якості економічної освіти фахівців. Тому підвищення ефективності викладання економічних дисциплін в університетах набуває особливої актуальності.

На необхідності підвищення професіоналізму викладачів закладів вищої освіти наголошено в законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Концепції розвитку економічної освіти в Україні (2004), галузевій Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (2016); міжнародних документах – Комюніке всесвітньої конференції з вищої освіти і науки для соціальної зміни і розвитку (2009), Педагогічній конституції Європи (2013) та інших.

Зміни, що відбуваються в освітній політиці й спрямовані на підвищення якості навчання економічних дисциплін, потребують застосування педагогічних технологій – як традиційних, що пройшли випробування часом, так і інноваційних. Як свідчать дані проведеного пілотного дослідження, 100 % зі 135 опитаних викладачів економічних дисциплін пов'язують оптимізацію навчального процесу, якість своєї професійної діяльності з упровадженням сучасних педагогічних технологій, уважають спеціальну підготовку до використання цих технологій особливо значущою для професійної діяльності, проте понад 65 % респондентів відповіли, що вони не займаються цілеспрямовано й систематично підвищенням своєї професійної компетентності в означеному напрямі. Серед причин такого становища педагоги передусім назвали відсутність належної методичної підготовки до застосування сучасних педагогічних технологій, недостатній рівень педагогічної компетентності щодо їх використання, відсутність цілеспрямованої роботи в зазначеному напрямі кафедр закладів вищої освіти (ЗВО). Відповідні дані переконують у тому, що проблема підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій є надзвичайно актуальною в сучасних умовах розвитку вищої освіти.

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що різні аспекти проблеми підвищення якості професійної діяльності викладача ЗВО, становлення й розвитку його професіоналізму, педагогічної майстерності знайшли висвітлення у працях багатьох учених (А. Алексюк, Ю. Бабанський, Ю. Бойчук, В. Бондар, О. Гречаник, В. Гриньова, М. Згурська, С. Золотухіна, О. Іонова, В. Лозова, А. Маркова, О. Пехота, О. Попова, І. Прокопенко, О. Резван, О. Романовський, В. Сластьонін та інші). Специфіку економічної освіти у зв'язку з підготовкою до підприємницької діяльності досліджують Д. Алфімов, В. Дрижак, В. Загривний, О. Камишанченко, Ю. Кирильчук, С. Лукаш, Л. Мачулко, С. Мельников, Р. Пустовойт, К. Старченко, О. Тополь та інші. Питанням підготовки майбутніх викладачів економічних дисциплін присвячені праці Н. Бірюкової, І. Козинець, О. Кравчук, О. Падалки, В. Петрук, Д. Разуменка, О. Шпак, В. Щербини та інших

дослідників. Проблемами обґрунтування методологічних засад аналізу впровадження сучасних освітніх технологій у процес підготовки фахівців, зокрема й економічного профілю, займаються А. Беляєва, В. Беспалько, Л. Грень, В. Євдокимов, І. Прокопенко, Л. Рибалко, В. Стрельников, О. Шломенко та інші науковці.

Однак попри значну кількість праць, присвячених різним аспектам економічної освіти, проблематика підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій не здобулася на спеціальний науковий розгляд.

Актуальність і доцільність наукового вивчення обраної проблеми посилюються необхідністю усунення виявлених *суперечностей*, що об'єктивно мають місце в сучасній системі вищої економічної освіти, а саме:

- між підвищенням вимог суспільства до якості економічної освіти майбутніх фахівців і недостатнім рівнем сформованості у викладачів економічних дисциплін педагогічної готовності до використання сучасних педагогічних технологій як засобу оптимізації освітнього процесу;

- між потужним дидактичним потенціалом сучасних педагогічних технологій для підвищення якості навчання економічних дисциплін і недостатнім рівнем реалізації указанного потенціалу в ЗВО;

- між необхідністю підвищення ефективності підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій і нерозробленістю науково-методичного забезпечення цього процесу в сучасних ЗВО.

Отже, актуальність, недостатня теоретична розробленість проблеми та необхідність подолання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Педагогічні умови підготовки викладачів економічних дисциплін університетів до використання сучасних педагогічних технологій»**.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами. Тема дисертації є складовою частиною комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри початкової та професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Підвищення ефективності педагогічного процесу в середніх загальноосвітніх і вищих навчальних закладах» (РК № 01-200199004104). Тему дисертації затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 5 від 24 грудня 2008 р.), узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні Національної академії педагогічних наук України (протокол № 10 від 25 грудня 2008 р.).

Мета дослідження – перевірити вплив науково обґрунтованих та реалізованих педагогічних умов підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій на рівні відповідної готовності викладачів указанного профілю.

Відповідно до мети визначені основні **завдання дослідження**:

1. З'ясувати суть феномену «педагогічна технологія», проаналізувати виокремлені на підставі різних класифікаційних ознак види сучасних педагогічних технологій та визначити їхні особливості.

2. Розкрити зміст підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій.

3. Науково обґрунтувати педагогічні умови підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій та експериментально перевірити науково-методичне забезпечення зазначених умов.

4. Уточнити критерії та показники рівнів готовності викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій у ЗВО.

Предмет дослідження – науково-методичне забезпечення педагогічних умов підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій.

В основу дослідження покладено **гіпотезу** про те, що рівень професійної готовності викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій підвищиться, якщо забезпечити: 1) поглиблення професійно-педагогічної спрямованості викладацької діяльності та стимулювання викладачів до професійного самовдосконалення; 2) підвищення рівня професійної компетентності викладачів в галузі застосування педагогічних технологій з огляду на вимоги до економічної освіти; 3) розвиток інноваційного педагогічного мислення викладачів.

Для розв'язання поставлених завдань, перевірки сформульованої гіпотези були використані такі **методи дослідження**:

- *теоретичні*: аналіз наукової, навчально-методичної літератури для порівняння, зіставлення різних поглядів учених на досліджувану проблему, визначення її теоретичних основ і поняттєво-категорійного апарату, а також обґрунтування педагогічних умов підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій;

- *емпіричні*: анкетування, тестування, експертна оцінка, ранжування, спостереження для визначення рівня готовності викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій; педагогічний експеримент для перевірки впливу науково обґрунтованих педагогічних умов підготовки викладачів економічних дисциплін до використання цими викладачами сучасних педагогічних технологій на рівні відповідної готовності;

- *статистичні*: методи математичної статистики, дисперсійний і кореляційний аналіз для обробки експериментальних даних, доведення вірогідності результатів експериментального дослідження.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження полягають у тому, що:

- *уперше* науково обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій (поглиблення професійно-педагогічної спрямованості викладацької діяльності та стимулювання викладачів до професійного самовдосконалення; підвищення рівня професійної компетентності викладачів у галузі застосування педагогічних технологій з огляду на вимоги до економічної освіти; розвиток інноваційного педагогічного мислення викладачів);

- *уточнено*: суть поняття готовності викладача економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій як динамічного, інтегрованого

особистісного утворення, що включає професійні мотиви, цілі, спеціальні знання й уміння, особистісні якості викладача, що забезпечують ефективне впровадження вказаних технологій в освітній процес; зміст структурних компонентів готовності викладача економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій (мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-гностичний, операційно-технологічний, особистісно-креативний) і критерії такої готовності (мотиваційно-аксіологічний, інтелектуально-когнітивний, діяльнісно-технологічний, особистісно-оцінний) з відповідними показниками;

- *подальшого розвитку* набули форми й методи вдосконалення професійно-педагогічної компетентності викладачів економічних дисциплін (проблемно-моделювальні тренінги, педагогічний консилиум, педагогічна вітальня, метод проєктів тощо).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що науково обґрунтовані педагогічні умови підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій пройшли експериментальну перевірку, яка підтвердила можливість їх широкого впровадження в практику сучасних ЗВО різного профілю.

Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького (довідка № 474/03 від 27.12.2013 р.), Харківського державного університету харчування і торгівлі (довідка від 25.11.2019 р.), Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 1/1217 від 24.12.2019 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 2869/01 від 26.12.2019 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-124 від 07.02.2020 р.), Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (довідка № 4002/37 від 15.05.2020 р.).

Теоретичними положеннями та практичними напрацюваннями *можуть послуговуватися* викладачі економічних дисциплін для оптимізації аудиторних і позааудиторних занять, розроблення навчальних програм, створення навчальних посібників; здобувачі освіти в процесі написання курсових, дипломних, магістерських проєктів. Матеріали дослідження *доцільно використовувати* в процесі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Апробація та впровадження результатів здійснювалися на наукових конференціях: «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2008); «Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості у системі неперервної професійної освіти» (Київ, 2009); «Соціально-економічний розвиток національної економіки в контексті європейської інтеграції та глобальної фінансової кризи» (Харків, 2009); «Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи» (Умань, 2018); «Актуальні проблеми сучасної психодидактики: філософські, психологічні та педагогічні аспекти» (Умань, 2018); «Личность. Образование. Общество. Формирование педагога будущего: от компетентности к самореализации» (Гродно, 2019); «Die Relevanz und die Neuheit der modernen wissenschaftliche Studien: der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten “ΛΟΓΟΣ” zu den» (Відень, 2019), «Інновації в професійній діяльності

педагога: проблеми, теорія, практика» (Одеса, 2019); «Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського» (Харків, 2019); «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (Харків, 2019); «Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи» (Харків, 2020); усеукраїнському форумі «Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні» (Київ, 2019); усеукраїнських семінарах «Психодидактика освітнього середовища: усунення перешкод особистісного освітнього розвитку» (Умань, 2017); «Психодидактичні ідеї А. С. Макаренка» (Умань, 2018); круглому столі «Актуальні проблеми формування національної самосвідомості під час навчання у вищих навчальних закладах» (Донецьк, 2009).

Основні результати й висновки виконаної роботи обговорювалися й були позитивно оцінені на засіданнях кафедри початкової та професійної освіти та кафедри економічних дисциплін, звітних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (2010–2014 рр.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи відображені в 19 одноосібних публікаціях автора, серед них: 14 – статті в провідних наукових фахових, міжнародних періодичних і наукометричних виданнях, 5 – тези у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура й обсяг дисертації зумовлені логікою наукового пошуку. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (533 найменування, із них 34 – іноземною мовою), 22 таблиць (на 14 стор.), 2 рисунків, 22 додатка (на 59 стор.). Загальний обсяг дисертації – 326 сторінок, із них основного тексту – 186 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, розкрито ступінь її розробленості, визначено об'єкт, предмет, гіпотезу, мету й завдання, методи дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичне й практичне значення результатів наукового пошуку, доведено вірогідність та обґрунтованість отриманих результатів, подано відомості про апробацію й упровадження результатів дослідження.

У першому розділі **«Теоретичні питання підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій»** розкрито особливості сучасних педагогічних технологій; з'ясовано зміст підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій; науково обґрунтовано педагогічні умови підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій.

У процесі дослідження встановлено, що поняття педагогічної технології ще не набуло чіткої наукової окресленості та однозначності, хоча й ввійшло в науковий обіг доволі послідовно.

На основі узагальнення різних підходів до розуміння суті поняття *«педагогічна технологія»* (далі – ПТ) (В. Беспалько, С. Гончаренко, В. Євдокимов, І. Зязюн, М. Кларін, В. Монахов, І. Прокопенко, Г. Селевко, В. Сластьонін та ін.) у дисертації цей феномен розглянуто як науково обґрунтовану систему педагогічних дій, операцій

і процедур, яка завдяки упорядкованому їх здійсненню педагогом за умови оптимальності ресурсів і зусиль усіх учасників педагогічного процесу гарантовано забезпечує ефективне досягнення прогнозованого результату, спрямованого на особистісний і професійний розвиток і саморозвиток здобувача освіти.

Найбільш використовуваними в сучасній практиці економічної освіти стали такі види ПТ: *кредитно-модульна технологія*; *технології креативного навчання* (проблемного й евристичного навчання; проєктного навчання); *інтерактивні технології* (неімітаційні та ігрові); *рефлексивні технології* (рефлексивного полілогу, технологія портфоліо); *інструментальні технології* (безкомп'ютерні технології засвоєння знань (глосарні, кейс-технології); *інформаційно-комунікаційні технології* (ІКТ) із використанням комп'ютера (мультимедійні, мережеві, хмарні, телекомунікаційні).

У дисертації акцентовано увагу на тому, що ПТ (навіть найсучасніша) не забезпечує однаково високого рівня навченості тих, хто навчається, адже на результат впливає багато факторів: рівень педагогічної компетентності викладача, інтелектуальний та емоційний фон академічної групи, матеріальна база закладу освіти тощо. Тож ПТ – не механічний, раз і назавжди заданий процес з незмінним виходом, а організаційно-змістова структура, що визначає напрям взаємодії педагога і тих, хто навчається, в умовах багатоманітності підходів і відносин.

З огляду на це сучасні педагогічні технології (*далі* – СПТ), зокрема й технології навчання економічних дисциплін (*далі* – ЕД), мають підпорядковуватися таким вимогам: а) орієнтація на чітко й детально визначені цілі; б) можливість дидактичного вибору; в) забезпечення суб'єктності навчання; г) варіативність навчання; г) відповідність навчально-методичного інструментарію педагогічній компетентності й майстерності викладача; д) широке використання педагогічних програмних засобів.

Застосування СПТ у навчанні ЕД має бути спрямоване на формування й розвиток економічного мислення здобувачів вищої освіти, критичного бачення економічних процесів у країні та світі, уміння використовувати економічні знання в процесі життєдіяльності тощо.

Для успішного використання СПТ навчання ЕД необхідна спеціальна підготовка викладачів, результатом якої є відповідна *готовність*, що в дисертації розглядається як стійке інтегративне особистісне утворення педагога, яке включає мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-гностичний, операційно-технологічний та особистісно-креативний компоненти, що забезпечують якість навчання економічних дисциплін здобувачів вищої освіти.

Зміст структурних компонентів досліджуваної готовності та взаємозв'язки між ними представлено на рис. 1.

В основу визначення й обґрунтування педагогічних умов підготовки викладачів ЕД до використання СПТ в дослідженні покладено концепцію, яка інтегрує системний, компетентнісний, технологічний, акмеологічний, особистісно-діяльнісний та інноваційний підходи. Під час обґрунтування цих умов були також ураховані особливості СПТ навчання ЕД, зміст готовності викладача до використання відповідних технологій й дані пілотного дослідження щодо становища з використанням СПТ в сучасних ЗВО.

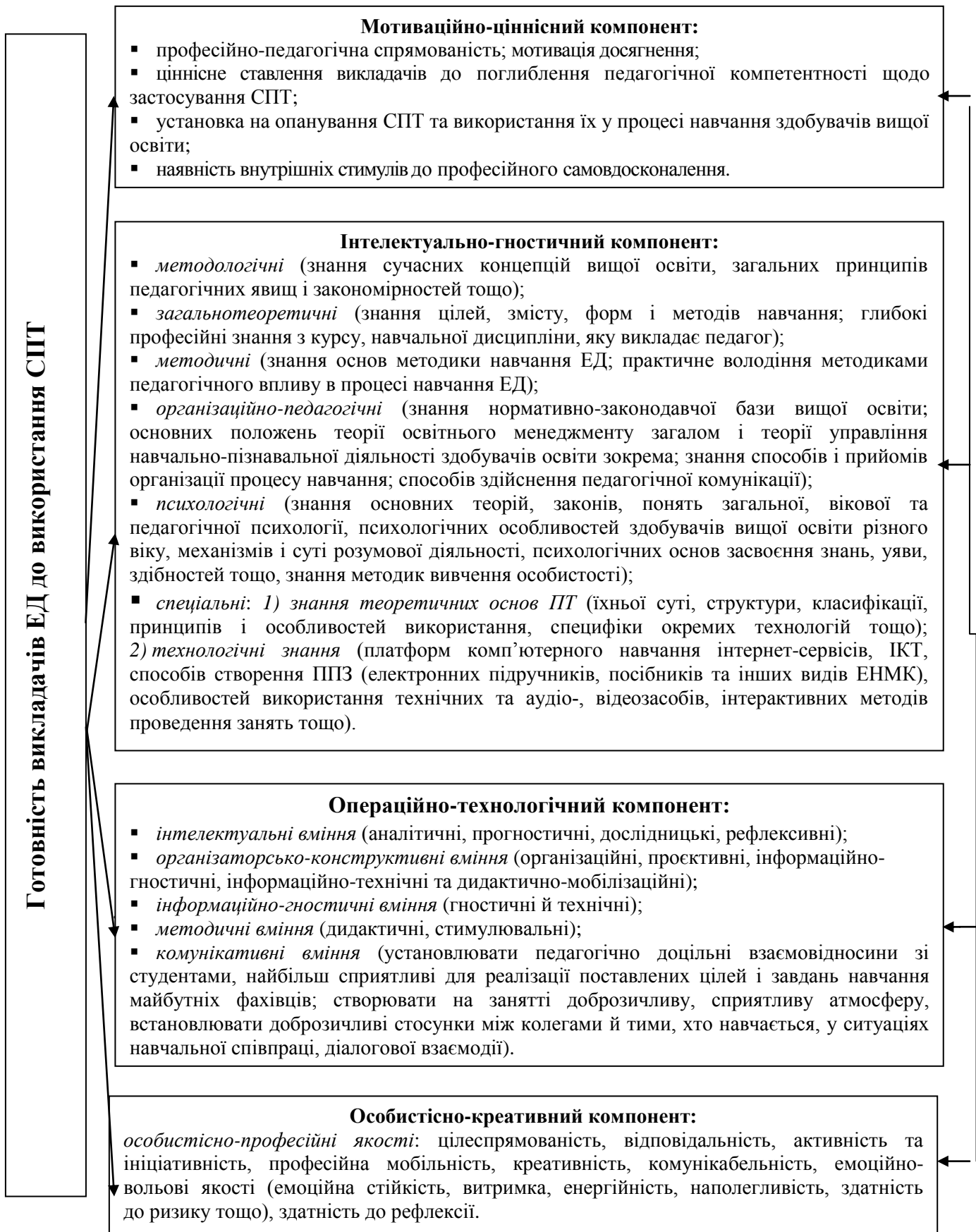

Рис. 1. Структура готовності викладачів ЕД до використання СПТ

Так, отримані дані пілотного дослідження дають підстави стверджувати, що під час підготовки викладачів ЕД, особливо у ЗВО непедагогічного профілю, головну увагу приділяють опануванню майбутніми викладачами фахової компетентності щодо викладання фахових дисциплін, тоді як навчання дисциплін психолого-педагогічного циклу перебуває на недостатньому рівні. Аналіз результатів опитування викладачів ЕД ЗВО різних профілів (усього опитано 135 осіб) засвідчив, що значна кількість викладачів (74 %) не усвідомлює необхідності й значущості розвитку педагогічної компетентності для професійної діяльності, зокрема й для ефективного застосування СПТ. Викладачі приділяють більшу увагу науково-дослідницькій роботі, проведенню теоретичних та експериментальних досліджень з фаху, а не системному й систематичному поглибленню педагогічних знань, умінь і навичок.

У процесі дослідження з'ясовано, що важливу роль у підготовці викладачів ЕД до використання СПТ відіграє професійно-педагогічна спрямованість особистості як сукупність стійких мотивів, цінностей, ставлень тощо, які зумовлюють внутрішні потреби педагогів в активізації власного особистісного професійного становлення й розвитку, досягненні успіху в професійній діяльності. Тож професійно-педагогічна спрямованість особистості педагога спонукає його до підвищення рівня педагогічної компетентності й майстерності та до професійного самовдосконалення, що зумовлює випереджувальне віддзеркалення у свідомості викладача тих дій і вчинків, які він планує зробити в процесі професійного зростання, визначення тих рис і якостей, які він припускає виробити в собі для підвищення ефективності викладацької діяльності (Л. Грень, В. Дейниченко, О. Леонтєв, А. Маркова, В. Сластьонін та ін.).

З урахуванням вищезазначеного у роботі визначено **першу умову** підготовки викладачів ЕД до використання СПТ: *поглиблення професійно-педагогічної спрямованості викладачів ЕД (ціннісне ставлення до професійно-педагогічної діяльності, усвідомлення значущості СПТ для забезпечення якості викладання ЕД, соціально-професійні мотиви, мотивація досягнення успіху, професійно-пізнавальний інтерес тощо) та стимулювання їх до професійного самовдосконалення.*

Аналіз опитування викладачів ЕД у ЗВО різних профілів засвідчив, що значна кількість викладачів (74 % зі 135 осіб) недостатньо обізнані в питаннях суті, дидактичних можливостей СПТ, не можуть спрогнозувати наслідки їх застосування в освітньому процесі, не володіють достатньою мірою методиками й техніками застосування СПТ тощо. Також з'ясовано, що значна частина викладачів ЕД, недостатньо усвідомлюючи значущість педагогічної компетентності для успішного здійснення професійної діяльності, зокрема й для ефективного застосування СПТ, не приділяють необхідної уваги системному й систематичному вдосконаленню педагогічних знань і навичок в означеному аспекті, надаючи перевагу підвищенню професійної кваліфікації з фаху.

Водночас варто враховувати те, що знання фахівця потребують постійного оновлення: як доведено вченими (Р. Козма, Д. Лоурілланд, А. Молнар, О. Петерс та ін.), після 5–7 років після закінчення ЗВО компетентність фахівця знижується на 50 % через старіння отриманих раніше знань і внаслідок появи нової фахової

інформації, нових технологій тощо. З огляду на це викладачеві вельми важливо підвищувати професійно-педагогічну компетентність із певною періодичністю. При цьому важливо, щоб програми підвищення педагогічної кваліфікації були укладені з урахуванням сучасних вимог до економічної освіти.

Вищезазначене дало можливість сформулювати *другу умову* вирішення досліджуваної проблеми: *підвищення рівня професійної компетентності викладачів у загалі застосування ПТ з огляду на вимоги до економічної освіти.*

У процесі дослідження було зроблено висновок, що на сучасному етапі розвитку освіти, пов'язаному з поширенням нових ПТ та широким упровадженням в освітню практику інновацій, підвищується роль самостійності мислення й передбачення, уміння творчо розв'язувати нестандартні педагогічні завдання (М. Кларін, О. Попова, Л. Петриченко, Н. Ферсман та ін.). Використання СПТ потребує від викладача інноваційного (креативного) мислення, що повною мірою стосується викладачів ЕД, професійне мислення яких має бути гнучким, глибоким, мобільним, швидким і точним.

Професійно-педагогічне інноваційне мислення розглядаємо як сукупність розумових якостей, мисленнєвих операцій і процесів, видів і форм мислення викладача, які сприяють розумовій активності, креативному розв'язанню завдань професійної діяльності, зокрема й модернізації традиційних і впровадженню інноваційних ПТ.

З огляду на вищевказане визначено *третю умову* підготовки викладачів ЕД до використання СПТ: *забезпечення розвитку інноваційного педагогічного мислення викладачів.*

У другому розділі «**Експериментальна перевірка педагогічних умов підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій**» розкрито загальні питання підготовки та проведення педагогічного експерименту, обґрунтовано вибір критерійної бази дослідження, проаналізовано результати експериментальної роботи.

Із метою перевірки гіпотези щодо педагогічних умов підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій було проведено педагогічний експеримент на базі трьох університетів: Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди та Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Експеримент, що тривав протягом 2015–2019 рр., брали участь 75 викладачів ЕД.

На констатувальному етапі експерименту було проведено комплексне діагностування вхідного рівня сформованості готовності викладачів ЕД до використання СПТ за визначеними в дослідженні критеріями (*мотиваційно-аксіологічним, інтелектуально-когнітивним, діяльнісно-технологічним, особистісно-оцінним*) і відповідними показниками (їх представлено в таблиці на с. 14–15).

З метою отримання даних про вхідний рівень сформованості готовності викладачів ЕД до використання СПТ було застосовано комплекс традиційних методів науково-педагогічного дослідження (педагогічне спостереження,

анкетування різних видів, тестування, ранжування, метод експертних оцінок), а також різноманітні діагностичні методики, зокрема: «Визначення спрямованості особистості» Б. Басса; «Потреба в досягненні» Ю. Орлова; методики Т. Елерса для діагностики особистості на мотивацію до успіху та на мотивацію до уникнення невдач, експрес-метод креативності Дж. С. Рензуллі та Р. Хартман, ранжувальна методика А. Реана та запитальник Г. Казанцевої для визначення самооцінки викладачів.

Для проведення експерименту викладачів ЕД було розподілено на дві групи: група ЕГ₁ – викладачі педагогічних ЗВО – 33 особи; група ЕГ₂ – викладачі непедагогічних ЗВО – 42 особи.

Під час експериментальної роботи враховували профіль ЗВО (педагогічний / непедагогічний), у якому працює викладач, стаж викладацької роботи, а також базову освіту (педагогічна / непедагогічна).

У дослідженні було вирішено відмовитися від традиційного порівняння динаміки рівнів сформованості досліджуваної готовності викладачів ЕД експериментальної групи із контрольною, оскільки діагностика сформованості зазначеного феномену має виявляти та фіксувати характер і кількісні зрушення шляхом зіставлення їх із результатами попередніх діагностичних перевірок учасників педагогічного експерименту, тобто відбивати їхнє особистісне професійне зростання в контексті підготовки викладачів ЕД до використання СПТ.

Результати констатувального етапу експерименту підтвердили припущення про необхідність спеціальної роботи, спрямованої на підготовку викладачів ЕД до використання сучасних педагогічних технологій.

Формувальний експеримент був спрямований на реалізацію науково обґрунтованих педагогічних умов підготовки викладачів ЕД до використання СПТ.

У процесі реалізації першої умови на засіданнях кафедр викладачам надавали інформацію, яка містила переконливі докази того, що педагогічна компетентність є важливим критерієм професіоналізму сучасного викладача; обговорювали з ними дискусійні питання «Чи можна вважати викладача ЕД професіоналом, якщо він не володіє СПТ?»; на засіданнях науково-методичних семінарів створювали нестандартні педагогічні ситуації (невідповідності мети й результату), що ставали стимулами до оволодіння необхідними педагогічними знаннями й уміннями.

Із метою розвитку професійної спрямованості викладачів широко використовували тренінги мотивації, які забезпечували: 1) переважання мотивації досягнень (формування так званого синдрому досягнень, що виявляється в домінуванні в людини прагнення до успіху над прагненням до уникнення невдач); 2) зміни причинних схем (засвоєння оптимальних схем сприйняття та тлумачення власних успіхів і невдач); 3) усвідомлення особистісної причинності (орієнтація викладача на сприйняття себе як активного суб'єкта освітнього процесу, а як наслідок – на відповідну цій ролі поведінку; 4) розвиток внутрішньої мотивації (забезпечення отримання викладачем задоволення від власної поведінки чи діяльності).

У процесі експериментальної роботи з метою стимулювання викладачів ЕД до професійного самовдосконалення постійно прагнули до актуалізації в них

мотивів досягнення, для чого було вжито таких заходів: підтримка ініціативних педагогів; висвітлення досвіду найкращих викладачів на сторінках університетських газет; створення можливостей для прояву професійної майстерності (зокрема шляхом долучення до участі в конкурсі «Кращий викладач року»).

Для викладачів в експериментальних університетах організовували зустрічі з випускниками університету, які розповідали про труднощі, з якими вони зіткнулися на робочих місцях, а також із висококваліфікованими фахівцями економічної галузі. Завдяки таким діловим контактам викладачі починали краще усвідомлювати, які вимоги висувають сучасні роботодавці до своїх працівників, знайомилися з успіхами/невдачами випускників у професійній діяльності. Це стимулювало викладачів до критичного самооцінювання власної викладацької діяльності, переосмислення її відповідності вимогам економічної освіти сучасного фахівця, рівня власної готовності до використання СПТ.

Крім цього, упродовж усього експерименту особливу увагу приділяли веденню викладачами портфоліо як ефективного засобу керування індивідуальними програмами з метою реалізації особистої траєкторії професійного самовдосконалення в досліджуваному аспекті.

З викладачами групи ЕГ₂, які були недостатньо вмотивовані до актуалізації педагогічного складника у своїй професійній діяльності, досвідчені викладачі кафедр економічного і педагогічного спрямування додатково проводили роз'яснювальну роботу, консультації.

Реалізація *другої умови*, яка передбачала поглиблення професійної компетентності викладачів щодо застосування СПТ згідно з вимогами до економічної освіти, здійснювали в таких напрямках: 1) методичний, який передбачав організацію методичної роботи з викладачами; 2) змістово-технологічний, спрямований на розширення й поглиблення знань і практичних умінь викладачів щодо використання СПТ у процесі навчання, а також на підвищення інформаційної компетентності та комп'ютерної грамотності викладачів (оволодіння й удосконалення умінь користуватися комп'ютером, опрацьовувати інформаційні електронні ресурси, застосовувати ІКТ тощо).

Для забезпечення поглиблення педагогічної компетентності викладачів ЕД у використанні СПТ застосовували різноманітні традиційні й нетрадиційні форми та методи науково-методичної роботи: науково-методичні семінари, інструктивно-методичні наради, психолого-педагогічні консилиуми, майстер-класи, методичні фестивалі, методичні виставки, ярмарки педагогічних ідей, методичні бюлетені, «Школу передового досвіду» тощо. В експериментальній роботі також застосовували такі форми й методи: ділові та рольові ігри, тренінги; робота у творчих групах; коуч-сесії; мобільний воркшоп; методи ситуацій тощо.

Задля реалізації другої умови також організували співпрацю кафедр ЕД з кафедрами психолого-педагогічного спрямування та кафедрами інформатики й інформаційних технологій. Фахівці з цих кафедр допомагали викладачам ЕД набути необхідних знань і вмінь для використання СПТ, ділилися з ними педагогічним власним досвідом. У межах такої співпраці проводилися *майстер-класи* з використання СПТ.

У співпраці з фахівцями кафедр психолого-педагогічного спрямування було розроблено й упроваджено для викладачів ЕД науково-методичний семінар «Використання сучасних педагогічних технологій у навчанні економічних дисциплін» (24 год), який передбачав опрацювання таких питань: суть ПТ, її принципи та структура; класифікація ПТ; СПТ та їхні психолого-педагогічні особливості; інформаційне забезпечення впровадження СПТ; психолого-педагогічний супровід підготовки та впровадження СПТ у процес навчання ЕД. У межах семінарських занять широко використовували різноманітні дидактичні ігри, дискусії, ігри-тренінги, дискусії, ситуаційні вправи, які можна застосовувати під час викладання навчальних дисциплін обов'язкового й вибіркового компонентів («Макроекономіка», «Мікроекономіка», «Маркетинг», «Менеджмент», «Методика викладання економічних дисциплін», «Міжнародна економіка» та ін.). Наприклад, використовувалися професійно-орієнтовані рольові ігри («Біржа», «Інвестиційний проєкт»), моделювальні ігри («Діяльність фірми в ринкових умовах», «Рекламний проєкт», «Ресурси», «Острівна економіка», «Багатій, бідняк», «Валютні курси»), ігри-тренінги («Пошук нових клієнтів банку», «Опонент», «Ярмарок»), дискусії («Шляхи подолання фінансової кризи в Україні», «Удосконалення шляхів збалансування бюджету»), ситуаційні вправи («Нарада», «АЗМОЛ: міжнародні можливості українського виробника», «Бліцкриг», «Яким є смак позиційної невизначеності?»). Для набуття викладачами ЕД досвіду використання СПТ активно використовували метод відвідування лекцій і семінарських занять та позааудиторних навчальних заходів, які проводили досвідчені колеги, з подальшим обговоренням і проведенням експертизи. Значну увагу також приділили методу рольової перспективи, який давав можливість викладачам ЕД розвивати здатність до професійної самореалізації та самовдосконалення, а також набувати досвіду використання СПТ.

На заняттях спецсемінару використовували: багатофункціональні друковані роздаткові матеріали, навчально-методичні комплекси; ППЗ (електронні підручники, електронні енциклопедії, електронні бібліотеки, тезаурусні карти тощо), «інтелект-карти» (mind maps); опорні конспекти; інфографіку тощо.

Особливу увагу в експерименті приділили роботі з поглиблення *інформаційної компетентності* викладачів ЕД. Для цього викладачам було надано можливість відвідати цикл занять з інформатики, під час яких акцент був зроблений на новітніх ІКТ, а також розглянуто методики застосування комп'ютерних технологій в освітньому процесі сучасних ЗВО. На заняттях викладачі навчалися працювати на платформі LMS Moodle, створювати власний сайт у мережі Інтернет, використовувати в професійній діяльності блоги й гаджети, додавати теги, опис матеріалів, фото, малюнків, відеороликів на блог тощо. Додатково до вивчення вищевказаного курсу викладачі кафедр інформатики, інформаційних технологій надавали консультації, виступали перед викладачами ЕД на заняттях науково-методичного семінару.

На засіданнях кафедр, на науково-методичних семінарах викладачі ЕД під час обговорення проблемних питань визначали труднощі, які виникають в організації

освітнього процесу, зокрема й під час застосування СПТ, шукали шляхи їх подолання, проводили самоаналіз змін у рівні своєї професійно-педагогічної компетентності щодо використання СПТ, а також висловлювати конкретні побажання щодо її підвищення.

З метою реалізації *третьої з визначених умов*, яка передбачала розвиток інноваційного мислення викладачів, у процесі експерименту прагнули забезпечити творчий характер їхньої професійної діяльності, передусім у навчально-методичній, науково-методичній та науково-дослідній роботі.

Для цього під час проведення різних заходів (засідання кафедр, науково-методичні семінари, ради факультетів тощо) широко використовували інтерактивні методи (дискусія, диспут, метод брейнстормінгу, «педагогічний консиліум» тощо), зосереджені навколо гострих актуальних питань, що викликали емоційні реакції в учасників. Під час названих заходів обговорювалися питання інновацій і традицій в освіті, їх співвідношення, можливостей оволодіти методикою використання СПТ кожним викладачем. Пріоритет в обговореннях надавався дивергентним питанням, тобто питанням, на які неможливо було дати однозначних відповідей. Завдання і вправи були розраховані передусім на розвиток таких здатностей викладачів, які необхідні в інноваційній діяльності з використання СПТ.

Задля розвитку у викладачів ЕД інноваційного мислення застосовували інтерактивні методи (тренінг, «ротаційна (змінна) трійка», «брейнстормінг», «аналіз ситуацій (case-study)», «інтелект-карти» (mind-maps), дискусія, дебати, круглий стіл, квест (Quest) тощо).

Завідувачі кафедр ЕД, організовуючи науково-методичну й науково-дослідну діяльність членів кафедри, залучали їх до активної участі в науково-методичних семінарах, у конкурсах грантів, до розроблення інноваційних освітніх проєктів (наприклад, «Упровадження інноваційних ТН у вищій школі як засіб реалізації нових стандартів освіти» та «Універсальні навчальні дії як інноваційний засіб реалізації нових стандартів освіти») та програм, організації та проведення наукових конференцій, наукових семінарів, конкурсів і виставок наукових робіт.

На *контрольному* етапі експерименту було проаналізовано й узагальнено результати експериментальної роботи. Динаміку рівнів готовності до використання СПТ за визначеними критеріями й показниками відбито в таблиці на с. 14.

Вірогідність результатів експериментальної роботи доведена методами математичної статистики (підраховували статистику критерію T як суму позитивних переходів викладачів від категорії до категорії, порівнюючи стан досліджуваної властивості об'єктів двох залежних вибірок і відносних частот появи цієї властивості з гіпотетичною імовірністю подій p_0). Підрахунки засвідчили, що для групи ЕГ₁: $T = 20$ ($T_{крит} = 14$); для групи ЕГ₂: $T = 36$ ($T_{крит} = 24$). Оскільки $T > T_{крит}$ у всіх експериментальних вибірках, то згідно з правилом прийняття рішення, можна стверджувати, що реалізація науково обґрунтованих педагогічних умов підготовки викладачів ЕД до використання СПТ позитивно вплинула на підвищення рівнів відповідної готовності педагогів, що свідчить про ефективність визначених умов.

Результати експериментальної роботи (приріст у %)

Критерії й показники рівнів готовності викладачів ЕД до використання СПТ		Групи				
		ЕГ ₁ (33 особи)		ЕГ ₂ (42 особи)		
Мотиваційно-аксіологічний критерій:						
<ul style="list-style-type: none"> ● <i>рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості</i> (ціннісне ставлення до професійно-педагогічної діяльності, усвідомлення значущості СПТ для оптимізації викладання ЕД, соціально-професійні мотиви, мотивація досягнення успіху, професійно-пізнавальний інтерес): - високий - достатній - низький 		+36,4	+28,6			
		-24,2	-14,3			
		-12,2	-14,3			
<ul style="list-style-type: none"> ● <i>ставлення до вдосконалення / самовдосконалення професійної готовності до використання СПТ</i> - позитивно-активне - позитивно-пасивне - індіферентне 		+33,3	+45,3			
		-9,1	-19,0			
		-24,2	-26,3			
Інтелектуально-когнітивний критерій:						
<ul style="list-style-type: none"> ● <i>сформованість професійно-педагогічних знань:</i> - методологічних - загальнотеоретичних з педагогіки - методичних - організаційно-педагогічних - психологічних - спеціальних 	<i>Рівні сформованості</i>					
	Група Е ₁			Група Е ₂		
	Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький
	+24,3	-9,1	-15,2	+19,0	0	-19,0
	+36,4	-15,2	-21,2	+19,0	+16,5	-35,7
	+42,5	-21,3	-21,2	+33,3	-2,4	-30,9
	+30,3	-3,1	-27,2	+23,2	+7,2	-30,4
	+18,2	+12,1	-30,3	+7,1	+21,5	-28,6
	+36,4	-12,1	-48,5	+40,4	+2,4	-42,8
<ul style="list-style-type: none"> ● <i>характер вияву інноваційного педагогічного мислення:</i> - стійкий - ситуативний - короткочасний 		+21,2	+16,6			
		-6,1	+7,2			
		-15,1	-23,8			
Діяльнісно-технологічний критерій:						
<ul style="list-style-type: none"> ● <i>сформованість професійно-педагогічних умінь:</i> - інтелектуальних - конструктивних - інформаційно-гностичних - організаторсько-педагогічних - методичних комунікативних 	<i>Рівні сформованості</i>					
	Група Е ₁			Група Е ₂		
	Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький
	+45,5	-33,3	-12,2	+23,8	-4,8	-19,0
	+27,3	-3,0	-24,3	+23,8	+4,8	-28,6
	+36,3	+6,1	-42,4	+14,3	+28,5	-42,8
	+30,3	-6,1	-24,2	+28,5	-2,4	-26,1
	+42,5	-6,1	-36,4	+26,2	+9,6	-35,8
	+36,4	-24,3	-12,1	+23,8	-4,8	-19,0
<ul style="list-style-type: none"> ● <i>рефлексивність професійно-педагогічної діяльності:</i> - здійснює постійно - здійснює ситуативно - майже не здійснює 		+36,4	+38,9			
		-18,2	-4,8			
		-18,2	-34,1			

<i>Особистісно-оцінний критерій:</i>		
● <i>характер виявлення викладачем професійно значущих особистісних якостей у професійно-педагогічній діяльності досліджуваного напрямку (професійна мобільність, рішучість, ініціативність, комунікативність, креативність тощо):</i>		
- стійкий	+30,3	+14,2
- ситуативний	-15,1	-7,1
- майже не виявляє	-15,1	-7,1
● <i>авторитет викладача як професіонала (серед колег і здобувачів освіти):</i>		
- високий	+30,3	+23,8
- недостатньо високий	-21,2	-9,5
- низький	-9,1	-14,3
● <i>самооцінка викладача щодо сформованості в нього готовності до використання СПТ:</i>		
- адекватна	+3,0	+2,4
- завищена	+27,3	+28,6
- занижена	-30,3	-31,0

Проведене дослідження підтвердило правильність висунутої гіпотези та дало підстави сформулювати **висновки** відповідно до поставлених завдань:

1. *Педагогічну технологію* визначено як науково обґрунтовану систему педагогічних дій, операцій і процедур, яка завдяки впорядкованому їх здійсненню педагогом за умови оптимальності ресурсів і зусиль усіх учасників педагогічного процесу, гарантовано забезпечує ефективне досягнення прогнозованого результату, спрямованого на особистісний і професійний розвиток, саморозвиток здобувача освіти.

З'ясовано, що найбільш актуальними в сучасній практиці економічної освіти є: кредитно-модульна технологія; технології креативного навчання; інтерактивні технології (неімітаційні та ігрові); рефлексивні технології; інструментальні технології (безкомп'ютерні, ІКТ із використанням комп'ютера). Особливості СПТ полягають в орієнтації їх на чітко й детально визначені цілі; можливості дидактичного вибору; суб'єктності навчання; варіативності навчання; широкому використанні педагогічних програмних засобів тощо. СПТ у навчанні ЕД мають бути спрямовані на формування й розвиток економічного мислення здобувачів вищої освіти, критичного бачення економічних процесів у країні та світі, уміння використовувати економічні знання в процесі життєдіяльності тощо.

2. Доведено, що успішність застосування СПТ в економічному навчанні майбутніх фахівців передбачає спеціальну підготовку викладачів ЕД в означеному напрямі, результатом якої є їхня готовність до здійснення цієї діяльності. Таку готовність визначено як динамічне інтегроване особистісне утворення викладача ЕД, що включає професійні мотиви, цілі, спеціальні знання й уміння, професійно-особистісні якості, що забезпечують ефективне впровадження педагогічних технологій в освітній процес.

Структуру готовності викладачів ЕД до використання СПТ представлено як сукупність мотиваційно-ціннісного (педагогічні мотиви й цінності, на які викладач орієнтується у своїй професійній діяльності), інтелектуально-гностичного (педагогічне інноваційне мислення; знання з психології, педагогіки вищої школи, методики тощо), операційно-технологічного (сукупність практичних умінь для

застосування ПТ, а саме інтелектуальних, конструктивних, інформаційно-гностичних, організаторсько-педагогічних, методичних, комунікативних) та особистісно-креативного (сукупність професійно значущих якостей, а саме професійної мобільності, комунікабельності, креативності тощо) компонентів.

3. Науково обґрунтовано педагогічні умови підготовки викладачів ЕД до використання СПТ, а саме: поглиблення професійно-педагогічної спрямованості викладацької діяльності та стимулювання викладачів до професійного самовдосконалення; підвищення рівня професійної компетентності викладачів у галузі застосування педагогічних технологій з огляду на вимоги до економічної освіти; розвиток інноваційного педагогічного мислення викладачів.

Експериментально доведена ефективність відповідних умов. Так, в експериментальній групі ЕГ₁ кількість викладачів ЕД із високим рівнем готовності до використання СПТ підвищилася на 36,4 %, у групі ЕГ₂ – на 50 %; кількість викладачів із низьким рівнем сформованості зазначеної готовності в експериментальних групах зменшилася на 24,2 % та на 35,7 % відповідно.

4. Уточнено критерії рівнів готовності викладачів ЕД до використання СПТ (мотиваційно-аксіологічний, інтелектуально-когнітивний, діяльнісно-технологічний, особистісно-оцінний) та їх показники.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів визначеної проблеми. Перспективними для подальшого наукового пошуку є питання вдосконалення навчально-методичного інструментарію для забезпечення підготовки викладачів ЕД до використання СПТ з урахуванням профілю ЗВО.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Шпак І. О. Самостійна робота студентів у контексті нових педагогічних технологій. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : зб. наук. пр. Харків : Видавець Прокопенко Г. Є., 2008. Вип. 29. С. 158–163.

2. Шпак І. О. Вища освіта України у світлі Болонського процесу. *Вища освіта України*. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Додаток 3. Т. I (8). 2008. С. 517–521.

3. Шпак І. О. Кредитно-модульна система як передумова до використання сучасних педагогічних технологій. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : зб. наук. пр. Харків : Вид. група «Основа», 2009. Вип. 30. С. 112–118.

4. Шпак І. О. Використання сучасних інформаційних технологій у навчально-виховному процесі у вищих навчальних закладах. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. пр. Харків, 2009. Вип. 23. С. 174–179.

5. Шпак І. О. Науково-методичне та організаційне забезпечення педагогічних умов підготовки студентів до використання новітніх технологій. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. пр. 2009. Вип. 24. С. 183–194.

6. Шпак І. О. Науково-дослідна робота студентів. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки* : зб. наук. пр. Запоріжжя : Запоріж. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти, Гуманіт. ун-т «ЗІДМУ», 2009. Вип. 53. С. 425–430.

7. Шпак І. О. Сучасні педагогічні технології. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : Запоріж. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти, Гуманіт. ун-т «ЗІДМУ», 2009. Вип. 4 (57). С. 451–456.

8. Шпак І. О. Кредитно-модульна технологія в системі вищої освіти України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : Запоріж. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти, Гуманіт. ун-т «ЗІДМУ», 2009. Вип. 5 (58). С. 467–472.

9. Шпак І. О. Інновації, педагогічні технології та якість освіти в підготовці викладачів-економістів. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. пр. Вип. LI. Слов'янськ : СДПУ, 2010. С. 115–121.

10. Шпак І. О. Використання сучасних педагогічних технологій у процесі підготовки викладачів економічних дисциплін. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. пр. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2011. Вип. 28. С. 187–191.

11. Шпак І. О. Педагогічні умови підготовки викладачів економічних дисциплін. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. пр. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2012. Вип. 31. С. 212–217.

12. Шпак І. О. Експериментальна перевірка педагогічних умов підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. пр. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2019. Вип. 46. С. 179–191.

13. Shpak I. Development of innovative pedagogical thinking of teachers in different types of professional activities. *Scientific journal. Innovative solutions in modern science*. Dubai, 2019. № 6 (33). С. 101-111.

14. Шпак І. О. Специфіка використання педагогічних технологій при викладанні економічних дисциплін. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. пр. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2019. Вип. 47. С. 179–189.

Опубліковані праці апробаційного характеру

15. Шпак І. О. Актуальні проблеми методології та методики формування національної самосвідомості під час навчання у ВНЗ. *Актуальні проблеми формування національної самосвідомості під час навчання у вищих навчальних закладах* : матеріали круглого столу (м. Донецьк, 16 жовт. 2009 р.). Донецьк : ДЮІ, 2009. С. 130–135.

16. Шпак І. О. Інноваційний підхід в підготовці конкурентоспроможних викладачів економічних дисциплін. *Соціально-економічний розвиток національної економіки в контексті європейської інтеграції та глобальної фінансової кризи* : зб. тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. науковців, викладачів, спеціалістів (м. Харків, 12 листопада 2009 р.). Харків : КНТЕУ, ХТЕІ КНТЕУ, 2009. С. 84–85.

17. Шпак І. А. Стандарти дистанційного образования. *Личность. Образование. Общество. Формирование педагога будущего: от компетентности к самореализации* : материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Гродно, 31 окт. 2019 г.). Гродно : ГУО «Гродненский областной институт развития образования», 2019. Ч. 2. С. 147 – 151.

18. Шпак І. О. Особливості використання педагогічних технологій при викладанні економічних дисциплін у закладах вищої освіти. *Die Relevanz und die Neuheit der modernen wissenschaftliche Studien: der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten "ΛΟΓΟΣ" zu den : materialien der internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz.* Wien : NGO «Europäische Wissenschaftsplattform», 2019. В. 2. Р. 79–83.

19. Шпак І. О. Технологія дистанційного навчання студентів. *Інновації в професійній діяльності педагога: проблеми, теорія, практика* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17–18 жовт. 2019 р.). Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. С. 160–162.

АНОТАЦІЇ

Шпак І. О. Педагогічні умови підготовки викладачів економічних дисциплін університетів до використання сучасних педагогічних технологій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Харківський національний педагогічний університет МОН України. – Харків, 2020.

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій.

У дисертації з'ясовано суть феномену «педагогічна технологія», проаналізовано види сучасних педагогічних технологій, виокремлені за різними класифікаційними ознаками. Розкрито зміст готовності викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій як результат відповідної підготовки. Науково обґрунтовано педагогічні умови підготовки викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій й експериментально перевірено науково-методичне забезпечення зазначених умов. Уточнено критерії та показники рівнів готовності викладачів економічних дисциплін до використання сучасних педагогічних технологій.

Ключові слова: викладач, економічна дисципліна, підготовка, педагогічна технологія, педагогічні умови, здобувач освіти, заклад вищої освіти.

Шпак И. А. Педагогические условия подготовки преподавателей экономических дисциплин университетов к использованию современных педагогических технологий. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Харьковский национальный педагогический университет МОН Украины. – Харьков, 2020.

Диссертационная работа является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы подготовки преподавателей экономических дисциплин к использованию современных педагогических технологий.

В диссертации определена сущность феномена «педагогическая технология», проанализированы виды современных педагогических технологий, выделенные по различным классификационным признакам. Раскрыто содержание готовности преподавателей экономических дисциплин к использованию современных педагогических технологий как результата соответствующей подготовки. Научно обоснованы педагогические условия подготовки преподавателей экономических дисциплин к использованию современных педагогических технологий и экспериментально проверено научно-методическое обеспечение указанных условий. Уточнены критерии и показатели уровней готовности преподавателей экономических дисциплин к использованию современных педагогических технологий.

Ключевые слова: преподаватель, экономическая дисциплина, подготовка, педагогическая технология, педагогические условия, студент, учреждение высшего образования.

Shpak I. O. Pedagogical conditions of training university teachers of economic disciplines to use modern pedagogical technologies. – Qualification scientific work on the rights of manuscript.

The thesis for the Degree of Ph.D. in Pedagogy, specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2020.

The thesis is a theoretical and experimental study of the problem of training teachers of economic disciplines to use modern pedagogical technologies.

In the thesis, based on the generalization of scholars' ideas, the pedagogical technology is considered as a process of creating and implementing a scientifically grounded set of pedagogical actions, operations and procedures which is adequate to the needs and capabilities of the individual and society, which is guaranteed to ensure the effective realization of the projected result aimed at socialization, personal and professional development and human self-development due to the teacher's professional orderly actions, optimal resources and efforts of all the participants of the educational process; pedagogical technology is as a system of scientifically grounded actions and interactions of elements of the educational process, the implementation of which guarantees the achievement of learning goals.

The study emphasizes that the pedagogical technology (even the most modern one) does not provide an equally high level of education for all learners; the result is influenced by many factors: the level of the teacher's pedagogical skills, the intellectual and emotional background of the academic group, the material base of the educational institution, and so on. Therefore, the pedagogical technology is not a mechanical, once and for all set process with a constant outcome, but an organizational and semantic structure that determines the direction of interaction between the teacher and learners conditioned upon an infinite variety of approaches and relationships.

On the basis of the analysis of scientific literature, the features of modern pedagogical technologies including teaching economic disciplines have been determined. They are orientation on accurately and in detail defined goals; opportunities for a didactic choice; subjectivity of learning; variability of education; the relationship of the

pedagogical technology with other types of anthropological activities (pedagogical techniques, rhetoric, suggestopedia, psychotherapy, social psychology, aesthetics, etc.); extensive use of pedagogical software, etc.

It has been proved that the success of the application of the modern pedagogical technology in economic education in higher education institution of all levels and profiles requires special training of teachers in this area, the result of which is the readiness to carry out this activity. This readiness has been defined as a dynamic integrated personal education of the teacher of economic disciplines, which includes professional motives, goals, special knowledge and skills, professional and personal qualities that ensure the effective implementation of pedagogical technologies in the educational process.

The structure of readiness of teachers of economic disciplines to use the modern pedagogical technology is presented as a set of motivational and value (pedagogical motives and values on which the teacher focuses in the professional activity), intellectual and gnostic (pedagogical innovative thinking; knowledge of psychology, higher school pedagogy, methods, etc.), operational-technological (set of practical skills for the application of pedagogical technologies: intellectual, constructive, information-gnostic, organizational-pedagogical, methodical, communicative) and personal-creative (set of professionally significant qualities: professional mobility, communication, creativity, etc.) components.

The pedagogical conditions of training teachers of economic disciplines for use of modern pedagogical technologies have been scientifically substantiated, namely: the deepening of professional and pedagogical orientation of the teaching activity and stimulation of teachers to the professional self-improvement; increasing the level of teachers' professional competence in the application of pedagogical technologies in accordance with modern requirements for economic education; development of innovative teachers' pedagogical thinking in various types of the professional activity. Their effectiveness has been experimentally proven.

The criteria and indicators of levels of economics teachers' readiness to use modern pedagogical technologies (motivational-axiological, intellectual-cognitive, activity-technological, personal-evaluation) have been specified

The study does not cover all aspects of the problem. The issues of improving the educational and methodological tools to ensure the training of teachers of economic disciplines for the use of modern pedagogical technologies, taking into account the profile of the higher education institution, are promising for the further scientific research.

Keywords: teacher, economic discipline, training, pedagogical technology, pedagogical conditions, applicant, institution of higher education.

Підписано до друку 21.08.2020. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times ET. Умов. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Замов. № 0821/5-20.

Надруковано з готових оригінал-макетів у друкарні ФОП Петров В. В.
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.
Запис № 2400000000106167 від 08.01.2009 р.
61144, м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 79в, к. 137,
тел. (057) 778-60-34, e-mail:bookfabrik@mail.ua